

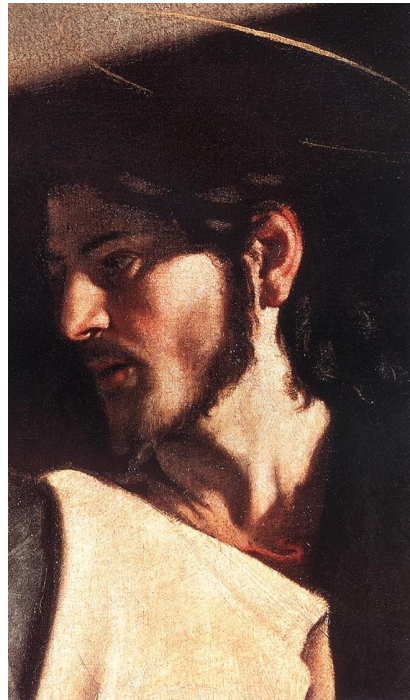
EVANGELISTID MATTEUS JA JOHANNES + MÄEJUTLUS JA APOKALÜPSIS

ÕPI ÄRA PILTIDE SUURENDAMINE!

Michelangelo. Viimne kohtumõistmine. Sixtuse kabel. Vatikan. (NB! Ilusaim Kristus maalikunstis!)

- a) Pane hiire osutusmärk (cursor) sellele Michelangelo pildile.
- b) Tee üks klõps hiire vasakpoolse klahviga. Pildile tekib raam ja igasse nurka ruuduke (ruudud on ka raami iga külje keskel, kuid neid praegu vaja ei lähe).
- c) Liiguta hiire osutusmärk ükskõik millisele pildi nurgas paiknevale ruudukesele nii, et ruutu läbiks kahe teravikuga nool.
- d) Nüüd vajuta hiire vasak klahv alla ning hoia klahvi all. Tekib plussmärk + .
- e) Hiireklahvi all hoides nihuta plussmärki eemale ja pilt läheb suuremaks (kui liigutad plussmärki tagasi, läheb pilt väiksemaks). Tee pilt nii suureks, et näeksid ka detaile.
- f) Algse suuruse saad sellele pildile, klikkides ühe korra ikoonil *UNDO* ehk „tagasi”. HURRAA-AAA-AAAA! Jälle üks kogemus juures! Elagu elukestev õpe!

Caravaggio. Püha Matteuse kutsumine. San Luigi dei Francesi kirik Roomas. Kaks detaili: a) Matteus oma ametipostil; b) Jeesus kõnetab Matteust.

ELEMENTAARSED ALGTEADMISED

*Klassijuhataja asetab enne klassijuhatajatundi igale lauale PIIBLI. Lapsed hoiavad seda tähtsat teost käes ning vaatavad, kus lõpeb Vana Testament, kus algab Uus Testament, kus paikneb Apokalüpsis e. Johannese ilmutusraamat. Hea oleks koos lugeda Piibli esimest ja viimast lauset. See on ääretult tähtis toiming, sest **paljudele on see esimene kord piiblit OMA käes hoida**. Eelnevalt peab aga teadma, et:*

1) Piibel koosneb kahest osast – VANA TESTAMENT (*juudi rahva ajalugu ning uskumusi sisaldav teos*) ja UUS TESTAMENT (*Jeesuse elu ning tema õpetust käsitlev teos*). Kui Jeesus oleks Vanast Testamendist täielikult lahti öelnud, oleks ta hukkunud varem ja tema elutöö oleks tegemata jäänud. Pealegi sobivad Moosese 10 käsku (ja mitte ainult 10 käsku) ka kristlastele.

2) Uus Testament hõlmab nelja evangeeliumi (*kreeka k.: rõõmusõnum*). Neli **evangelisti** ongi nelja evangeeliumi autorid. Nendest autoritest olid Jeesuse otsesed õpilased e. **apostlid** MATTEUS ja JOHANNES. Kaks ülejäänut – MARKUS JA LUUKAS – Jeesust ei tundnud ja panid oma teosed kirja teiste ütleliste järgi. Nende kohta võime öelda, et nad olid küll Jeesuse **jüngrid** (*järgijad, õpilased*), kuid nad polnud apostlid. Seega olid kaks evangelisti – Matteus ja Johannes – ühtlasi ka apostlid. Tiitli *apostel* kasutamisel tehakse ka üks erand. Erandiks on kristlastega hiljem liitunud Paulus (varasema nimega Saulus). Traditsiooni kohaselt öeldakse ka temast rääkides APOSTEL PAULUS, sest ta on kõigi aegade suurim ristiusu levitaja e. **misjonär**.

3) Kõigi nelja evangeeliumi algkeeleks oli vanakreeka keel (*Rooma riigi idaprovintside oli riigikeeleks kreeka keel, lääneprovintside ladina keel*). Uus Testament hõlmab veel APOSTLITE TEGUSID ja APOSTLITE KIRJU. Uue Testamendi lõpetab JOHANNESE ILMUTUSRAAMAT e. APOKALÜPSIS.

4) Vana Testament on väga mahukas (u. 1000 lk.), Uus Testament on ligi kolm korda õhem ja mahub ära u. 300 leheküljele. *Matteuse evangeelium*, mis ju kristliku filosoofia põhiteos, on trükitud üksnes 43 leheküljele. *Johannese ilmutusraamat* mahub ära 19 leheküljele.

5) Jeesus ise ei pannud oma õpetusest kirja ühtegi rida. Sellest on ääretult kahju, sest tema vaimne üleolek 12 jüngrist ja hilisematest misjonäridest torkab silma Uue Testamendi neljas evangeeliumis, Apostlite tegude raamatus, Kirjades ja Uue Testamendi lõpetavas Johannese ilmutusraamatus. Kõikjal, kus Jeesust tsiteeritakse (üksikud lausepudemed, mis kuuluvad

Jeesusele endale), tajume erilist vaimuerksust, peent psühholoogiat, sügavat elufilosoofiat. Evangelistide ja apostlite enda mõtted on kohmakad ja hägusad, nende poolt kirjutandu on täis vasturääkivusi ning ebausku. Mida tahtagi inimestelt, kes olid ju lihtsad kalurid. Üksnes kaks meest, Matteus ja hiljem kristlaste üheks liidriks kerkinud Paulus tundsid kirja ja oskasid lugeda. Vähe sellest, et Jeesus ise ei kirjutanud, ta oli veendunud, et suuline pärimus on raamatutarkusest tõhusam, sest läheb otse kuulaja südamesse. Alguses leviski uus õpetus üksnes suusõnaliselt. Alles siis, kui jüngrid vanaks jäid, tulid nad mõttele järgmisele põlvkonnale midagi oma õpetajast kirja panna.

6) Jeesuse ja tema kolleegi Ristija Johannese kodumaa – PALESTIINA (*tänapäeva IISRAEL*) oli tol aja ROOMA KEISRIRIIGI koloonia, mis oli jaotatud kolmeks piirkonnaks. Kõige põhjapoolsem osa oli GALILEA, lõunapoolne osa oli JUDEA (*suurim linn – Jeruusalemm*) ja keskel paiknes SAMAARIA. Jeesus oli **galilealane**, tema kodulinn oli **Naatsaret**. Jeesuse emakeel oli **aramea keel**. Jeesus oskas mõningal määral ka kreeka keelt, muidu ta poleks saanud suhelda Palestiina ametiisikutega. Ristija Johannes oli judealane, tema kodukoht oli Hebron. Need linnad on üksteisest väga kaugel. Mõlemad surmehed olid enam-vähem ühevanused (esimese kohtumise hetkel umbes 30-aastased). Juutidel polnud igas linnas pühamuid, suur tempel oli vaid rahvuse metropolis – Jeruusalemmas. Mujal linnades ja alevites oli palvetuskohaks **sünagoog** – juudiusuliste palvemaja.

NB! Suurenda kaarti!

7) **Ristija Johannest** ei tohi segi ajada **evangelist Johannesega**. Kui esimene oli Jeesuse kolleeg, oli evangelist Johannes Jeesuse kõige noorem õpilane, kellele omistatakse lisaks ühele evangeeliumile ka JOHANNENE ILMUTUSRAAMATUT. Selle 19-leheküljelise raamatuga lõpebki Uus Testament ning ühtlasi ka Piibel. Johannese ilmutusraamatut nimetatakse ka Apokalüpsiseks (*kr. k. ilmutus, nägemus*). Vana Testamendi esimene lause on: **Alguses lõi Jumal taeva ja maa**. Uue Testamendi lõpetab Johannese ilmutusraamatu viimane lause: **Issanda Jeesuse arm olgu kõikidega! Aamen!** Inimene, kes neid kahte lauset suudab

igas olukorras peast tsiteerida, võib kätt südamele pannes uhkusega öelda: „Nii Uut kui ka Vana Testamenti olen ma lugenud.”

8) Jeesuse ja Ristija Johannese sünni hetkel oli Rooma keisriks AUGUSTUS, kohalik võim Palestiinas aga kuulus roomlaste soosikule HERODES SUUREle, kes suri 4. a. eKr. Seega ei saanud Jeesus sündida päris „nullaastal”, vaid mõned aastad varem (*väidavad ju evangelistid, et Jeesuse sündides oli kohalikuks valitsejaks Herodes Suur*). Kuid püüame meiegi leppida selle väikese ajaloolise ebatäpsusega ning lähtume traditsioonist, et Jeesus sündis nii mitu aastat tagasi, kui mitmes aasta on praegu. Jeesus oli surres 33 aastat vana. Ristija Johannes suri paar aastat enne Jeesust. Seega võis ta suures olla 31- või 32-aastane. Siis, kuid ka Jeesuse surma hetkel, oli Rooma keisriks Augustuse järglane TIBERIUS.

9) Uus Testament sai praeguse kuju IV saj. pKr. Siis sai ta Rooma riigis ametlikuks usudokumentiks. Enne seda oli liikvel veel teisigi evangeeliume (Peetruse, Tooma jt. evangeeliumid). Ajapikku sai ristiusust riigiusk ka teistes maades ja siis muutus ta poliitikute propaganda- ning töövahendiks. Kas nelja evangelisti raamatud on ikka originaalid või on neisse propagandistlikke vahelõike sisse kirjutatud? Me ei tea seda. Kui jah, kas tegid seda evangelistid ise või lisati need mugandused hiljem? Ka sellele ei saa olla ühte kindalt vastust. Kui Matteuse evangeeliumi alguses kirja pandud Kristuse sugupuu, tema sünnikoha ümbertõstmine ühest linnast teise, eriti aga absurdne süütute laste massimõrv Petlemmas tunduvadki ajaloolist tausta eiravate mugandustena, mõnes mõttes hollywoodlike nippidena, tuleb ikkagi tunnistada, et Uus Testament tervikuna on 2000 aasta vältel aidanud muuta inimest paremaks enam kui ükski teine kirjalik dokument.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Millises Piibli osas on kirjas juutide uskumuste e. judaismi põhitõed? Millises raamatus on kirjas kristluse põhitõed?
2. Jeesus eemaldus judaismist, kuid ei öelnud lahti Vanast Testamendist. Miks?
3. Kes on evangelist? Mitut evangelisti oskad nimetada? Mida tähendavad sõnad *jünger*, *apostel* ja *misjonär*?
4. Kes evangelistidest võis tunda Jeesust kõige lähemalt?
5. Miks peetakse Matteuse evangeeliumi kristliku filosoofia alustalaks? Põhjenda!
6. Kui Matteuse evangeelium ilmuks eraldi raamatuna, kui paks see raamat oleks? Kui paks on kogu Piibel?
7. Kuidas nimetati Jeesuse kodumaad tema eluajal? Kuidas nimetatakse seda maad nüüd?

8. See maa oli Jeesuse eluajal Rooma koloonia? Mis on koloonia? Milliste riikide koloonia on olnud Eesti?
9. Kes oli Rooma keiser siis, kui sündisid Jeesus ja Ristija Johannes? Kes oli Rooma keiser siis, kui nad surid?
10. Kes oli Palestiina juutide omavalitsuse kõrgeim võimukandja Jeesuse sünnihetkel?
11. Meie ajaarvamine algab Jeesuse sünnist. Seega pidi Jeesus sündima „nullaastal”. On see nii? Põhjenda!
12. Johannese ilmutusraamat lõpeb lausega: *Issanda Jeesuse arm olgu kõikidega! Aamen!* Milliste sõnadega lõpeb Piibel?
13. Millal me tähistame Jeesuse ja millal Ristija Johannese sünnipäeva?
14. Milline päev kalendris märgi Jeesuse surmapäeva?

MATTEUS (LEEVI) JA TEMA EVANGEELIUM

NB! Suurenda pilti!

Caravaggio. Püha Matteuse kutsumine. Õli lõuendi; 322 x 340 cm. San Luigi dei Francesi kirik Roomas.

Matteuse evangeelium on neljast evangeeliumist parim juba seetõttu, et ta sisaldab *Mäejutlust*, mis on vaieldamatult Uue Testamendi kõige tähtsam peatükk, millele tugineb kogu kristlik filosoofia. Kui Uue Testamendi muudes osades saame rääkida üksnes Jeesuse mõttepudemetest, siis Mäejutlus Jeesuse mõtetest koosnebki. Kindlasti oli ka Matteusel endal mingil määral kalduvust poeesiasse (Jeesusel oli see kalduvus suur), kuidas muidu saanuks ta taastada Jeesuse seesugust poeetilist sümboolikat:

“Pange tähele taeva linde: nad ei külva ega lõika ega kogu aitadesse, ning teie taevane Isa toidab neid. Eks teie ole palju enam väärt kui nemad? Aga kes teie seast suudab muretsemisega oma elule ühe küünrangi juurde lisada? Ja rõivaste pärast, mis te muretsete? Pange tähele lilli väljal, kuidas nad kasvavad: ei näe nad vaeva ega ketra, aga ma ütlen teile, et isegi Saalomon kogu oma hiilguses ei olnud nõnda ehitud nagu igaüks neist. Kui aga Jumal

nõnda rüütab väljal rohtu, mis täna on ja homseks visatakse ahju, üks siis veelgi enam teid, te nõdrausulised!

Jeesus tutvus Matteusega, kui tal oli juba väike salkkond jüngreid koos. Matteus ise väidab, et Jeesuse esimesed õpilased olid Andreas ja tema vanem vend Siimon (Peetrus) ning Sebedeuse pojad Jaakobus ja Johannes. Evangelist Markus kirjeldab Jeesuse ja Matteuse kohtumist nii:

Ja Jeesus läks taas välja järve äärde ja ta juurde tuli suur hulk rahvast ja ta õpetas neid. Ja edasi minnes nägi Jeesus Leevit, Alfeuse poega, tollihoone juures istuvat ja ta ütles talle: “Järgne mulle!” Ja too tõusis ja järgnes talle.

Siit võime järeldada, et Jeesus nägi esmakordselt Leevit e. Matteust viimase tööpostil maanteemaksu kogumas. Kaks sümpaatset noort meest hakkasid vestlema, leidsid ühise keele ja Leevi kutsus uue sõbra samal päeval enda koju õhtustama.

Ja sündis, et Jeesus istus lauas tema kodus ning palju tõlnereid ja muid patuseid istus koos Jeesuse ja tema jüngritega. Sest neid oli palju, kes temaga kaasas käisid. Ja kui variseride¹ kirjatundjad nägid, et Jeesus sööb koos patuste ja tõlneritega, ütlesid nad tema jüngritele: “Mis, kas ta sööb koos patuste ja tõlneritega!” Seda kuuldes ütles Jeesus neile: “Ei vaja arsti terved, vaid haiged. Ma ei ole tulnud kutsuma õigeid, vaid patuseid.”

Siinkohal tuleb teile, noored lugejad, selgitada, miks juudid tõlnereid (maksukogujaid) patusteks pidasid. Riigimaks oli juutidele midagi uut ja võõrast. Riiklus tähendas eelkõige allumist Rooma keisrile ja maksu maksmine tuletas juutidele meelde, et nad on allutatud rahvas. Maksukoguja amet pole kusagil eriti populaane, juutide hulgas oli see aga eriti põlatud. Juut, kes hakkas tolliametnikuks, oli oma rahva reetur, seega patune. Neid ei kutsutud külla ja nad said kokku üksnes omavahel. Jeesus võttis vastu Leevi (Matteuse) kutse lõunale, kus ta sõi “koos patuste ja tõlneritega”, nagu me äsja lugesime. See oli suur skandaal!

Tänu apostel Matteusele on algkristluse humanistlik iva jõudnud tänapäeva. Ilma *Mäejutluseta* saanuks kristlusest ametlik riigiusk, võimumeeste julm tööriist, seda on ta ajaloos aeg-ajalt ka olnud (ristiretked, ususõjad, teadlaste, nõidade ja teisitimõtlejate põletamine tuleriidal), kuid need halvad asjad, mis kristluse ajaloos on tõesti aset leidnud, on vaid Jeesuse õpetuse koledad moonutused. Nii mõnedki paavstid, kardinalid ja piiskopid olnuks Jeesuse silmis variserid, kelle vastu ta nii agaralt välja astus ning kes ta viimaks ristisurma piinadele määrasid. **Apostel Matteuse sulega kirja pandud Mäejutlus on meie – eurooplaste – kultuuri ja eetika (s.o kõlblus- ja käitumisnormide) alus.**

Ons aga kogu Matteuse raamat ühesuguse kaaluga? – Kindlasti mitte. Kõige nõrgem lüli selles pikemas essees on esimene peatükk, kus räägitakse Jeesuse põlvnemisest. Kõik viitab sellele, et peatükk on teosele propagandistlikel eesmärkidel juurde poogitud hiljem. Tuli ju „aborigeenidele” (ka eestlastele) iga hinna eest tõestada, et Naatsaretist pärit Jeesus oli

kuningas Taaveti otsene järeltulija! Selle absurdse põlvnemise kirjeldus algab juutide ja araablaste ühisest esiisast Aabrahamist, jõuab välja Taaveti ja lõpuks Jeesuse isa Joosepini!? Samas väidab apostel Matteus kohe järgmises peatükis, et Joosep polnud Õnnistegija isa, vaid kasuisa!

Kas peaks kahtlema Matteuse autorluses Jeesuse sünni, hommikumaa tähetarkade (kolme kuninga), Petlemma laste tapmise ja Egiptusesse põgenemise kirjelduste puhul? Ehk algab Matteuse originaaltekst alles sellest peatükist, kus ta viib Jeesuse esimest korda kokku Ristija Johannesega? See võib ehk tõesti nii olla, sest ka evangelist Johannes alustab oma raamatut samast episoodist. Mõlemad tundsid Jeesust isiklikult ja väga lähedalt. Vähe sellest, ka kolmas evangelist Markus alustab oma raamatut Ristija Johannese jutlusest ning kahe suurmehe esimesest kohtumisest. (Osa ajaloolasi peab just Markuse evangeeliumi neljast raamatust vanimaks!) Johannese ja Markuse evangeeliumides on Jeesus täiesti tavaline Naatsaretist pärinev juudi noormees.

Siit ka küsimus: miks oli ristiusu algusaastail vaja Jeesuse sünnikoht Naatsaretist nii kaugele Juudamaale Petlemma linna ümber tõsta? Vastus on lihtne: algselt levis uus õpetus üksnes juutide hulgas. Juudi rahva pärimuse kohaselt pidi Messias (Lunastaja) sündima kuningas Taaveti kodulinna. Taaveti sünnilinn oli Petlemm. Ajal, mil Jeesuse jüngrid oma õpetajat Kristuseks² kutsuma hakkasid, lisati tiitlile *Messias* juutide kõrvu veelgi paitavam tiitel: *Taaveti poeg*. Tõsi, üheski evangeeliumis ei nimeta Jeesus omaenese suu läbi end Taaveti pojaks. Alati ütleb ta enda kohta *Inimese poeg*.

SÜÜTALASTE TAPMINE on jällegi selline Uue Testamendi temaatika, mida võib samuti pidada ühe evangelisti kirjanduslikuks fantaasiaks või hiljem lisatud episoodiks. Üllatav, et seda hirmuäratavat sündmust kirjeldab Matteus, kes jüngritest ainsana tundis kirja! Pole ju usutav, et Augustuse ajal tohtis keisri enda poolt määratud kohalik suurvürst ühes koloonias hävitada nii suurel hulgal tulevasi maksumaksjaid! Meenutame, et vaid 33 aastat hiljem, kui kohaliku võimu esindajad Jeesuse surma mõistsid, tuli neil vaid ühe inimese hukkamiseks Rooma ülemvõimu esindavalt Pontius Pilatuselt alandlikult luba taotleda. Kuid kristluse levitamisel oli kasulik, et Lunastaja sünd siia ilma oleks imeline tõik. Tema isa ei saanudki olla tavaline puusepp, ta ise ei saanudki sündida oma kodus, ta pidi põlvnema Taaveti soost, sündima kodust kaugel ning tema ilmaletulekut pidid varitsema kõik sugused ohud. Messia sünd, elukäik ja surm ei tohtinud olla tavajuhud. Matteuse evangeeliumis on kirjas:

Kui nüüd Herodes nägi, et tähetargad on teda petnud, raevutses ta väga ning laskis tappa Petlemmas ja selle piirkonnas kõik poeglapsed, kaheaastased ja nooremad, arvestades seda aega, mille ta oli tähetarkadelt täpselt välja uurinud. Siis läks täide, mida on räägitud prohvet Jeremia kaudu: "Raamas kuuldakse häält, nutmist ja kaebamist on palju. Raahel nutab oma lapsi ega lase ennast lohutada, sest neid ei ole enam."

Ajaloolane Ernest Renan on veendunud, et legend Jeesusest tekkis juba Jeesuse elu ajal. Kõik ajaloolised suursündmused ja suurkujud on andnud tõuke igasugustele väljamõeldistele. Ka tänapäeval levitatakse kuulsate inimeste kohta kõiksugu kuulujutte. Selge on see, et uue usu levitamiseks oli igati hea, et oodatud Lunastaja ei sünni siia ilma kahe sugupoole tavalisest suhtest, mistõttu lihtne puusepp ei kõlvanud kuidagi kaua oodatud Lunastaja lihaseks isaks. Ja kuis saigi *Taaveti pojaks* hüütu sündida Naatsaretis? Ta pidi siia ilma tulema Taaveti sünnilinnas Petlemmas! Ja veel – Messias sünnib neitsist, keda viljastab *Jumala hingeõhk*! See kõik on väga põnev ja meelikõitev!

Nagu tänapäevalgi, tuli ka siis uue asja levitamisel lisada Kristuse loo vahele põnevust: meheas kohtub Jeesus tolle aja „superstaari” Ristija Johannesega, kelle kaudu tulevad mängu ka teised „staarid” ning tänapäeva *show-bisnisi* meenutavad stseenid: Antipase sünnipäevamärul, Saloome eksootiline tants, ehtne *femme fatale* Herodias, kelle kapriisi rahuldamiseks tuuakse kandikul peosaali Ristija verine pea ...

Samas ei tasu meil, TPL- i õpetajatel-õpilastel, põlgusega suhtuda sellesse, mida me nimetame pärimuseks või traditsiooniks. Kui naiivne nii mõnigi Uue Testamendi episood tänapäeva inimesele ei tundu, tuleb tõdeda, et kõik need kirjeldused tuginevad tõestisündinud asjadele ja sündmustele, mis aga peamine – reaalselt eksisteerinud inimestele. Ja kui meie esivanemaid on juba u. 2000 aastat armsaks saanud jõulujuttudest heldinud, kas tasub meilgi nina krimpsutada? Heldime meiegi Õnnistegija sümbolisel sünnipäeval, mil me taas koguneme Kaarli kirikusse, et langetada pea mehe ees, kes kinkis inimkonnale MÄEJUTLUSE. Puhtpedagoogiliselt, ei ole seda väikest esseed suudetud 2000 aasta vältel ületada. Mis me räägime! Kõik meie hariduse reformijad kokku ei anna isegi ühte kümnendikku sellest, mis andis eurooplase moraalse palge kujundamisele lihtne Naatsaretist pärit õpetaja mõnele lehele kirja pandud esseega.

* * *

Mis aga sai apostel Matteusest endast? Uus Testament sellest ei räägi. Pärimuse kohaselt jutlustas ta Juudamaal ja elu lõpul Etioopias, kus ta ka kõrges eas märtrina suri. Eestimaal on temale pühitsetud Harju-Madise ja Järva-Madise kirik. Matteuse eestipärane nimi ongi **Madis**, kuid ka **Mait**, **Mati**, **Matis**, **Mats**.

Veronese. *Pidusöök Leevi majas*. Õli lõuendil; 555 x 1280 cm. Akadeemia Galerii. Veneetsia.

Itaalia 16. saj. kunstnik **Paolo Veronese** (1525–1588) kujutab oma hiigelmaalil “Pidusöök Leevi majas” (praegu Akadeemia Galeriis Veneetsias) Matteuse peolistena hoopis oma ajastu tuntud inimesi, kes on kogunenud ühte uhkesse Veneetsia paleesse. Selles töös võlub meid eelkõige oiivalise ruumitunnetusega teostatud kompositsioon.

Kunstnikud kujutavad Matteust sageli evangeeliumi kirjutamas, kõrval ingel, kes juhib ta kätt. Just sellise pildi on temast maalinud itaallane **Guido Reni** (1575– 1642). Teose nimi on “Püha Matteus, evangelist” ja see asub Vatikani muuseumis Roomas. Hõbehallide juustega vana mees hoiab käes hanesulge, ta pilk pole aga suunatud raamatule, mida ta kirjutab, vaid pildi vasakusse nurka maalitud inglile. Sellele kunstnikule omane peenutsemine ei puudu ka selles teoses, kuid seda korvab väga peen pintslitehnika.

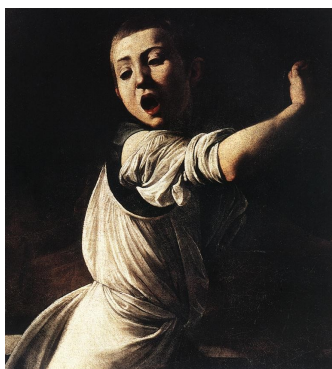

a) Guido Reni. *Püha Matteus ja ingel*. Õli lõuendil. 85 x 68 cm. Vatikani Muuseumid. Rooma.

b) Caravaggio. *Püha Matteus ja ingel*. Õli lõuendil. 292 x 186 cm. San Luigi dei Francesi kirk Roomas.

Maailemakunsti kullafondi tuleb aga lugeda kolme **Caravaggio** (1573–1610) tööd, mis kõik asuvad Itaalia pealinnas San Luigi dei Francesi kirikus, mida tuntakse prantslaste kirikuna Roomas. Piltide nimed on “Püha Matteuse kutsumine”, “Püha Matteus ja ingel” ja “Püha Matteuse märtrisurm”. Neist kuulsaim on teine, mis samuti kujutab vana meest evangeeliumi kirjutamas. Ei puudu ka ingel, kuid Caravaggio on lihtsalt andekam kui Guido Reni. Ta ei püüa iga hinna eest oma pilti tõsielust ilusamaks muuta, tema Matteus on kiilaspäine vana mees, kes pingutab oma kulunud mälu, et kirjutamist jätkata. Kui Reni pildil kirjutab püha mees “oma” raamatut, loeme Caravaggio maalilt välja hoopis teise mõtte: “Mida küll Jeesus selle asja kohta võis öelda?”

b) Caravaggio. Püha Matteuse märtrisurm. San Luigi dei Francesi kirik Roomas. Detailid: a) Matteuse mõrvar;
b) Matteuse väike jünger näeb pealt, kuidas mõrvar tapab maas lebava õpetaja.

¹**variser** – siin: tõsiusklik judaist; ülekantult: vagatseja, silmakirjateener

²**Kristus** (kreeka k.: *Cristos*; aramea k.: *Messias*) – võitnud, salvitatud; seega: Messias, Lunastaja, Õnnistegija, Päästja

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Kuidas kutsuti evangelist Matteust enne Jeesuse jüngeriks saamist? Millist ametit ta pidas enne seda?
2. Kuidas suhtusid Jeesuse päevil juudid selle ameti esindajaisse?
3. Mille poolest on Matteuse evangeelium teistest evangeeliumidest täiuslikum?
4. Kas oskad kristluse ajaloost tuua näiteid sellistest nähtustest, mida me tänapäeval taunime?
5. Mis võis põhjustada need halvad nähud?
6. Mida oleks Kristusel ette heita tänapäeva kirikuelule või poleks tal üldse midagi ette heita? Põhjenda!
7. Millised kunstnikud on kujutanud apostel Matteust? Millisena nad teda kujutasid?
8. Miks valisid evangelistid Jeesuse sünnikohaks just Petlemma?
9. Jeesuse õpilased kutsusid oma õpetajat *Jumala pojaks*. Kuidas aga Jeesus ise ennast nimetas?

10. Mille poolest on Veronese hiigelmaal „Pidusöök Leevi (Matteuse) majas” vastuolus reaalsusega?
11. Jeesus ise ei pannud oma õpetusest kirja ühtegi rida. Miks apostel Matteus otsustas ikkagi raamatu kirjutada?
12. Millised eesti mehenimed on tuletatud apostel Matteuse nimest?
13. Kuidas öelda eestipäraselt *Kristus*?
14. Kuidas ristiusustati eestlasi? On sul Eestisse ristiusu toojaile midagi ette heita?

MÄEJUTLUS

Õndsad on need, kes on vaimus vaesed¹, sest nende päralt on taevariik.

Õndsad on kurvad, sest neid lohutatakse.

Õndsad on tasased, sest nemad pärivad maa.

Õndsad on need, kellel on nälg ja janu õiguse järele, sest nemad saavad küllaga.

Õndsad on halastajad, sest nende peale halastatakse.

Õndsad on puhtad südamest, sest nemad näevad Jumalat.

Õndsad on rahutegijad, sest neid hüütakse Jumala lasteks.

Õndsad on need, keda õiguse pärast taga kiusatakse, sest nende päralt on taevariik.

Õndsad olete teie, kui teid minu pärast laimatakse ja taga kiusatakse ja teist valega kõiksugust kurja räägitakse.

Olge rõõmsad ja hõisake, sest teie palk on suur taevas! Just samamoodi on taga kiusatud ka prohveteid enne teid. Teie olete maa sool. Aga kui sool läheb läägeks, millega saab siis teha seda soolaseks? Ei see kõlba enam millekski muuks kui visata inimeste jalgade tallata.

Teie olete maailma valgus. Ei saa jääda märkamatuks linn, mis on mäe otsas. Ega süüdata ka lampi ja panda vaka alla, vaid lambijalale, nii et selle valgus paistab kõigile majasolijatele. Nõnda paistku teiegi valgus inimestele, et nad teie häid tegusid nähes ülistaksid teie Isa, kes on taevas.

* * *

Ärge arvake, et ma olen tulnud Seadust või Prohveteid² tühistama. Ma ei ole tulnud neid tühistama, vaid täitma. Tõesti, ma ütlen teile, ükski täpp ja ükski kriips ei kao Seadusest seni, kuni taevas ja maa püsivad, kuni kõik, mis sündima peab, on sündinud. Seda, kes iganes nendest käskudest ka kõige pisema tühistab ja teisi sedasama tegema õpetab, hüütakse kõige pisemaks taevariigis. Kes aga selle järgi teeb ja õpetab, seda hüütakse suureks taevariigis. Sest ma ütlen teile: Kui teie õigus ei ole märksa suurem kui kirjatundjate ja variseride oma, siis te ei saa taevariiki!

Te olete kuulnud, et muistsele põlvele on öeldud: Sa ei tohi tappa! ja igäüks, kes tapab, peab minema kohtu alla. Aga mina ütlen teile: Igaüks, kes oma venna peale vihastab, peab minema kohtu alla, kes aga oma vennale ütleb: „Tola!”, peab minema ülemkohtu alla, kes aga ütleb: „Sina jäle!”, peab minema tulepõrgusse. Kui sa nüüd oma ohvriandi altarile tood ja sulle tuleb meelde, et su vennal on midagi sinu vastu, siis jäta oma and altari ette ja mine lepi esmalt ära oma vennaga ja alles siis tule ja too oma and!

Ole varmalt järeleandlik oma vastasele, kuni sa oled temaga teel, et sinu vastane sind ei annaks kohtuniku kätte ja kohtunik kohtuteenri kätte ja sind ei heidetaks vangi! Tõesti, ma ütlen sulle, sa ei pääse sealt enne välja, kui oled tagasi maksnud viimsegi veeringu!

Te olete kuulnud, et on öeldud: Sa ei tohi abielu rikkuda! Aga mina ütlen teile: Igaüks, kes naise peale vaatab teda himustades, on oma südames temaga juba abielu rikkunud. Kui aga su parem silm ajab sind patustama, siis kisu ta välja ja heida minema, sest sulle on kasulikum kaotada üks osa oma kehast kui lasta kogu keha heita põrgusse. Ja kui su parem käsi ajab sind patustama, siis raiu ta maha ja heida minema, sest sulle on kasulikum kaotada üks osa oma kehast kui lasta kogu kehal minna põrgusse.

Seaduses on öeldud: Mees, kes oma naise minema ajab, andku talle lahutus kiri! Aga mina ütlen teile: Igaüks, kes oma naise muul põhjusel kui liiderdamise pärast minema ajab, teeb oma naisest abielurikkuja, ja kes iganes võtab minema aetud naise, rikub abielu.

Veel olete kuulnud, et muistsele põlvele on öeldud: „Sa ei tohi valet vanduda!” ja „Issandale antud vandeid tuleb pidada!”

Aga mina ütlen teile: Ärge vanduge üldse, ei taeva juures, sest see on Jumala troon, ega maa juures, sest see on tema jalgealune järg, ega Jeruusalemma juures, sest see on suure Kuninga linn! Ära vannu ka oma pea juures, sest ise ei saa sa ühtegi juuksekarva valgeks või mustaks teha! Iga teie „jah” olgu „jah” ja iga „ei” olgu „ei”, aga mis üle selle, see on kurjast.

* * *

Te olete kuulnud, et on öeldud: Silm silma ja hammas hamba vastu! Aga mina ütlen teile: Ärge pange vastu inimesele, kes teile kurja teeb, vaid kui keegi lööb sulle vastu paremat põske, keera talle ka teine ette!

Ja sellele, kes tahab sinuga kohut käia ning võtta su särki – jäta talle ka kuub!

Ja kui keegi sunnib sind käima ühe miili³, mine temaga kaks!

Anna sellele, kes sinult palub, ja ära pööra selga sellele, kes sinult tahab laenata!

Te olete kuulnud, et on öeldud: Armasta oma ligimest ja vihka oma vaenlast! Aga mina ütlen teile: Armastage oma vaenlasi ja palvetage nende eest, kes teid taga kiusavad, et te saaksite oma taevase Isa lasteks – tema laseb ju oma päikest tõusta kurjade ja heade üle ning vihma sadada õigete ja ülekohtuste peale! Sest kui te armastate neid, kes teid armastavad, mis palka te saate? Eks tõlneridki⁴ tee sedasama?

Ja kui te üksnes vendi tervitate, mida erilist te siis teete? Eks paganadki tee sedasama?

Teie olge siis täiuslikud, nõnda nagu teie taevane Isa on täiuslik!

* * *

Hoiduge aga, et te oma vagasid tegusid ei tee inimeste ees, et nemad teid vaataksid, muidu ei ole teil palka oma Isalt, kes on taevas!

Kui sa nüüd almuseid jagad, siis ära lase enese ees pasunat puhuda, nii nagu silmakirjatsejad teevad sünagoogides ja tänavatel, et inimesed neid ülistaksid. Tõesti, ma ütlen teile, neil on oma palk käes!

Sina aga, kui sa oma almust jagad, siis ärgu su vasak käsi teadku, mida su parem käsi teeb, et su almus oleks varjatud, ja su Isa, kes näeb varjatutki, tasub sulle!

Ja kui te palvetate, siis ärge olge nagu silmakirjatsejad, sest nemad armastavad palvetada sünagoogides⁵ ja tänavanurkadel, et olla inimestele nähtavad! Aga sina, kui sa palvetad, siis mine oma kambrisse ja lukusta uks, palveta oma Isa poole, kes on varjatud, ja sinu Isa, kes näeb varjatutki, tasub sulle!

Palvetades ärge lobisege nii nagu paganad, sest nemad arvavad, et neid võetakse kuulda nende sõnaohtruse tõttu. Ärge siis saage nende sarnaseks, sest teie Isa teab, mida teile vaja läheb, enne kui te teda palute. Teie palvetage siis nõnda:

Meie Isa, kes sa oled taevas!

Pühitsetud olgu sinu nimi!

Sinu riik tulgu,

sinu tahtmine sündigu

nagu taevas, nõnda ka maa peal!

Meie igapäevast leiba anna meile tänapäev!

Ja anna meile andeks meie võlad,

nagu meiegi andeks anname oma võlglastele!

Ja ära saada meid kiusatusse,

vaid päästa meid kurjast!

[Sest sinu päralt on riik ja vägi

ja au igavesti. Aamen!⁶]

* * *

Sest kui te annate inimestele andeks nende eksimused, siis annab teie taevane Isa teile andeks. Kui te aga ei anna inimestele andeks, siis ei anna ka teie Isa teie eksimusi andeks. Kui te aga paastute, siis ärge olge kurvanäolised nagu silmakirjatsejad, sest nemad teevad oma palge näotuks, et näidata inimestele oma paastumist. Tõesti, ma ütlen teile, neil on oma palk käes!

Aga sina, kui sa oled paastumas, siis võia oma pead ja pese oma nägu, et su paastumine ei oleks näha inimestele, vaid su Isale, kes on varjatud, ja sinu Isa, kes näeb varjatutki, tasub sulle!

Ärge koguge endile aardeid maa peale, kus koi ja rooste neid rikuvad ja kuhu vargad sisse murravad ja varastavad! Koguge endile aardeid taevasse, kus koi ega rooste neid ei riku ja kuhu vargad sisse ei murra ega varasta! Sest kus su aare on, seal on ka su süda. Silm on ihu lamp. Kui su silm on selge, siis on kogu su ihu valgust täis. Kui su silm on aga vigane, on kogu su ihu pimedust täis. Kui nüüd valgus sinu sees on pime, kui suur on siis pimedus?

* * *

Keegi ei saa teenida kahte isandat, ikka on nii, et ta vihkab üht ja armastab teist või et ta pooldab üht ja põlgab teist. Teie ei saa teenida nii Jumalat kui mammonat⁷.

Seepärast ma ütlen teile: Ärge muretsege oma hinge pärast, mida süüa, ega oma ihu pärast, millega riietuda! Eks hing ole enam kui toidus ja ihu enam kui rõivas?

Pange tähele taeva linde: nad ei külva ega lõika ega kogu aitadesse, ning teie taevane Isa toidab neid. Eks teie ole palju enam väärt kui nemad? Aga kes teie seast suudab muretsemisega oma elule ühe küünragi juurde lisada? Ja rõivastuse pärast, mis te muretsete? Pange tähele lilli väljal, kuidas nad kasvavad: ei näe nad vaeva ega ketra, aga ma ütlen teile, et isegi Saalomon kogu oma hiilguses ei olnud nõnda ehitud nagu igaüks neist. Kui aga Jumal nõnda rüütab väljal rohtu, mis täna on ja homme visatakse ahju, eks siis veelgi enam teid, te nõdrausulised!

Ärge siis hakake muretsema, öeldes: „Mis me sööme?” või „Mis me joome?” või „Millega me riietume?” Sest kõike seda taotleavad paganad. Teie taevane Isa teab ju, et te seda kõike vajate. Aga otsige esmalt Jumala riiki ja tema õigust, siis seda kõike antakse teile pealegi! Ärge siis hakake muretsema homse pärast, sest küll homme päev muretseb ise enese eest! Igale päevale piisab oma vaevast.

* * *

Ärge mõistke kohut, et teie üle ei mõistetaks kohut, sest mis kohtuga teie kohut mõistate, sellega mõistetakse kohut teiegi üle, ja mis mõõduga teie mõõdate, sellega mõõdetakse ka teile!

Aga miks sa näed pindu oma venna silmas, palki iseenese silmas aga ei märka? Või kuidas sa võid oma vennale öelda: „Lase ma tõmban pinnu sinu silmast välja!” ja ennäe, sul endal on silmas palk? Sa silmakirjatseja, tõmba esmalt palk oma silmast välja, ja siis sa näed pindu oma venna silmast välja tõmmata!

Ärge andke seda, mis on püha, koertele, ja ärge heitke oma pärleid sigade ette, et nad neid ei tallaks oma jalgadega ega pöörduks tagasi ja teid lõhki ei kisuks!

Paluge, ja teile antakse, otsige, ja te leiате, koputage, ja teile avatakse, sest iga paluja saab ja otsija leiab ja igale koputajale avatakse!

Kas on teie seas sellist inimest, kellelt ta poeg palub leiba, ent tema annab talle kivi? Või kui ta palub kala, ent ta annab talle mao?

Kui nüüd teie, kes olete kurjad, oskate anda häid ande oma lastele, kui palju enam teie Isa, kes on taevас, annab head neile, kes teda paluvad! **Kõike siis, mida te iganes tahate, et inimesed teile teeksid, tehke ka nendele!** See ongi Seadus ja Prohvetid.

Minge sisse kitsast väravast, sest lai on värav ja avar on tee, mis viib hukatusse, ja palju on neid, kes astuvad sealt sisse! Kuid kitsas on värav ja ahtake on tee, mis viib ellu, ja pisut on neid, kes selle leiavad.

Hoiduge valeprohvetite eest, kes tulevad teie juurde lambanahas, seest aga on kiskjad hundid! Te tunnete nad ära nende viljast. Ega viinamarju korjata kibuvitstelt ega viigimarju ohakailt?

Nõnda siis kannab iga hea puu head vilja, aga halb puu halba vilja. Hea puu ei või kanda halba vilja ega halb puu kanda head vilja. Iga puu, mis ei kanna head vilja, raiutakse maha ja visatakse tulle. Küllap te tunnete nad ära nende viljast!

Mitte igäüks, kes mulle ütleb: „Issand, Issand!“, ei saa taevariiki; saab vaid see, kes teeb mu Isa tahtmist, kes on taevас. Paljud ütlevad mulle tol päeval: „Issand, Issand, kas me ei ole sinu nimel ennustanud ja sinu nimel kurje vaime välja ajanud ja sinu nimel teinud palju vägevaid tegusid?“ Ja siis ma tunnistan neile: Ma ei ole teid kunagi tundnud, minge ära minu juurest, te ülekohtutegijad!

* * *

Igäüks nüüd, kes neid mu sõnu kuuleb ja nende järgi teeb, sarnaneb aruka mehega, kes ehitas oma maja kaljule. Ja sadas paduvihma ja tulid veevood ja puhusid tuuled ning söötsid vastu seda maja, aga see ei varisenud, sest see oli rajatud kaljule.

Ja igäüks, kes neid mu sõnu kuuleb, ent nende järgi ei tee, sarnaneb rumala mehega, kes ehitas oma maja liivale. Ja sadas paduvihma ja tulid veevood ja puhusid tuuled ning söötsid vastu seda maja ja see varises ja selle kokkuvarisemine oli ränk.

tõlge eesti keelde Eesti Piibliseltsilt 1997.a.

¹**vaimus vaesed** – lihtrahvas oli Jeesuse päevil kirjaoskamatu, nende vaim ei saanud olla eriti rikas; kindlasti ei mõtle Jeesus siin nõdrameelseid, vaid ühiskonna hoolest ilmajäetuid

²**Seadust või Prohveteid** = Vana Testamenti; Jeesus kasutab siin peent diplomaatiat: alguses ta kinnitab, et ei tulnud juutide seadusi tühistama, kuid järgnevate näidetega tõestab, et vanad seadused on tema õpetuse kohaselt ebapiisavad

³**üks miil** = umbes 1,5 km (algtekstis *milion*)

⁴**tölner** – maksukoguja; et tõlnerid kogusid maksu Rooma riigile, pidasid isamaaliselt meeletatud juudid neid lausa reeturiteks. Ka Matteus ise oli enne kohtumist Jeesusega tõlner.

⁵**sünagoog** – juudiusuliste palvemaja

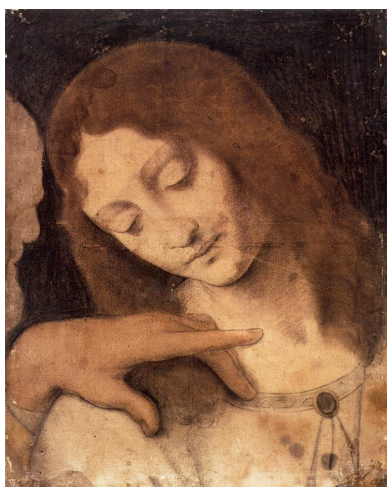
⁶**Aamen!** – *heebrea k.*: Olgu nii! Sündigu nõnda!

⁷**mammon** – maine vara; rikkus, raha

MÖTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Mäejutlust peetakse kristliku maailma eetika aluseks. Mis on eetika?
2. Jeesus alustab oma jutlust pöördumisega „vaimus vaeste” poole. Kes on Jeesuse silmis „vaimus vaesed”?
3. Mis on sünagoog?
4. Millistest Mäejutluse lausetest on saanud ka eesti keele kõnekäänd?
5. Jeesus rõhutab mitmel korral, et ta ei tulnud Seadust ja Prohveteid tühistama. Mida ta selle all mõtleb?
6. Samas vihjab Jeesus delikaatselt, et Vana Testament on talle ebapiisav. Too näiteid!
7. Jeesus hoiatab: „Hoiduge valeprohvetite eest, kes tulevad teie juurde lambanahas, seest aga on kiskjad hundid!” Keda võiks tänapäeval valeprohvetiks nimetada?
8. Jeesus õpetab Mäejutluses, kuidas saab kurjust vältida. Mida selleks tuleb teha?
9. Millist lõiku Mäejutlusest pead sina kõige poeetilisemaks?
10. Jeesus võtab oma õpetuse kokku ühe lausega. Mis lause see on?
11. Kuidas toodi juutide pühamus ohvriandi Jeesuse päevil? Kuidas teed seda sina, kui sa käid pühamus?

JOHANNES JA TEMA EVANGEELIUM

Leonardo da Vinci. Johannes kuulamas Peetruse küsimust. Visand teosele „Püha õhtusöömaaeg”.

Uues Testamendis on juttu mitmest Johannese-nimelisest mehest. Kaks neist väärivad erilist tähelepanu. Üks neist on Ristija Johannes, kellel oli Lõuna-Juudamaal oma järgijaskond ning kes on kristlastele pärandanud veega ristimise kombe. Teine püha mees on Jeesuse kõige noorem

õpilane; tema on ühtlasi ka Johannese evangeeliumi autor. Temale omistatakse veel Uue Testamendi viimast osa, nn. Johannese ilmutusraamatut e. APOKALÜPSIST.

Kristlikus maailmas levinud nimi Johannes on tuletatud heebrea Yohānānist (*Jehoova e. Jumal näitas armu*). Selle kreekakeelsest algkujust Ioannes või Ioannis tuletati omakorda meie Johannes ja teiste rahvaste John, Ian, Jean, Jan, Ivan, Hans, Giovanni, Juan jpt nimekujud. Johannesest omakorda pärinevad eesti eesnimed Juhan, Jaan ja Ants.

Enne jüngriks saamist oli Johannes oma isa Sebedeuse ja venna Jaakobusega Galilea e. Geneetsareti järvel kalur. Teised jüngrid kutsusidki teda ja tema venda Jaakobust **Sebedeuse poegadeks**. Sebedeust peeti jõukaks meheks, sest tal oli isiklik paat.

Ka Johannese ema Saloome oli Jeesusesse kiindunud ja saatis teda kuni surmani. Temaga on seotud ka üks Uue Testamendi koomilisemaid episoode. Kuulnud, et Jeesusest saab peagi uue riigi – Jumalariigi juht, tõttas see tubli naine ja hea ema Jeesuselt oma kahele pojale tulusamat kohta taotlema. Tema lihtsas peas mõlkus juba nägemus peaministri ja rahandusministri portfelist. Ühel päeval kutsuski Saloome Jeesuse kõrvale ja anus temalt kahte aukohta oma poegadele. Jeesus tõrjus palve oma tavalise väitega, et seda, kes end ise kiidab, alandatakse, ja taevariik kuulub väetitele.

Leonardo da Vinci. Püha õhtusöömaaeg (Cena). Santa Maria delle Grazie klooster. Milano.

Jüngerina oli Johannes oma nooruse tõttu Jeesusele kõige lähemal. Ta oli ikka ja alati kohal, kui õpetaja midagi suurt korda saatis. Kui teised ei sõandanud Jeesusele küsimusi esitada, paluti alaealisel Johannesel seda teha. Koos Peetrusega läkitas õpetaja Johannese tegema ettevalmistusi viimaseks õhtusöömaajaks. Ta oli ainus jünger, kes viibis Jeesuse ristile kinnitamise juures, ning esimene, kes Maarja-Magdaleena jutu peale tühja haua juurde jõudis.

a) El Greco. Evangelist Johannes. Õli lõuendil; 97 x 77 cm. Toledo, El Greco muuseum.

b) Hans Memling. Evangelist Johannes. Õli puitplaadil; 70 x 30 cm. Rahvusgalerii, London.

Oma evangeeliumis tituleerib Johannes ennast „jüngriks, keda Jeesus armastas”. Ülejäänud kolme evangeeliumi lugedes jääb küll mulje, et kui Jeesus üldse kedagi oma 12 õpilasest eelistas, oli see hoopis vanim õpilane Siimon. Ega siis asjata Jeesus just teda Peetruseks, s.o *Kaljuks* või *Kiviks* kutsunud. (Kivi all mõtles Jeesus kindlasti kivist vundamenti, millele ta oma väikese koguduse e. kiriku ehitas.)

Legend pajatab, et Johannes olevat peale õpetaja surma mitmel korral külastanud Roomat. Kristlaste tagakiusamise aegu keiser Domitianuse ajal olevat ta visatud keeva õliga täidetud katlasse, kust aga pääsenud ime läbi vigastamatult. Seejärel saadetud Johannes kreeklastega asustatud Patmose saarele, kus ta olevat kirjutanud oma *Ilmutusraamatu*. Domitianuse surma järel siirdunud Johannes Efesosse (*tänapäeva Türgis*), kus ta kirjutas ise või dikteeris oma *Evangeeliumi*. On's aga üldse tegu ühe ja sama autoriga?! Liialt erinevad tunduvad poeetiline *Johannese evangeelium* ja tuld ja välku pilduv *Apokalüpsis*. Kui on tegu ühe ja sama Johannesega, saab väita vaid üht: keskeas pani mees kirja oma evangeeliumi, vanas eas, kui elu meest juba muserdanud, *Ilmutusraamatu*.

Kristliku pärimuse järgi suri Johannes 12 apostlist ainsana loomulikku surma Efesoses aastal 100 või 101. Kui Jeesuse surma-aastal oli Johannes *circa* 14-15-aastane, siis pidi ta sures olema 84-85 aastat vana. Surma eel olevat ta kaevanud endale ristikujulise haua.

Johannese ilmutusraamatust pärinevad hiljem evangelistidele omistatud pühapiltide embleemid e. **logod**: tiivuline lõvi (Markus), tiivuline härg (Luukas), tiivuline inimene (Matteus) ja kotkas (*Ilm* 4:7,8). Nendest valiti evangelist Johannese embleemiks **kotkas**. See viitab konkreetselt Ilmutusraamatu esimeses pasunanägemuses taeva all lendavale kotkale, kes hüüdis: „Vae, vae!” – „Häda, häda!” (*Ilm* 8:13).

Evangelist Johannesele on pühitsetud järgmised EELK-i kirikud: Haapsalu Püha Johannese, Kolga-Jaani Johannese, Kullamaa Püha Johannese, Suure-Jaani Johannese, Taagepera Jaani,

Viljandi Jaani ja Tallinna Jaani kirik. Kahjuks on Tallinna Vabaduse väljakul paiknev pseudogooti stiilis **Jaani kirik** üks inetumaid sakraalehitisi meie imelises pealinnas.

Pole mingit kahtlust, et oma 12 õpilasest armastas Jeesus kõige õrnemalt just väikest Johannest. Oli ju tegu 14-aastase lapsega, keda õpetaja ehk ei julgenudki endast väga kaugele üksi jätta. Viimase õhtusöögi keskel puhkas Johannese pea õpetaja rinnal (vähemalt ta ise väidab nii). Söömaaja lõpupoole lipsas Jeesuse huulilt saladus, mis teda painas: „Tõesti ma ütlen teile, üks teie seast reedab minu.” Peetrus andis Johannesele märku, et too katsuks välja uurida, keda õpetaja silmas peab. Johannes küsiski õpetajalt, mida see mõistatus peab tähendama. Jeesus ütles Johannesele, et pangu too tähele, kellele ta ulatab kastetud leivatüki. Samal ajal kastis ta leivatüki ja ulatas selle Juudale. Ainult Johannes ja Peetrus teadsid, mida see tähendab. *(NB! Vaata teraselt Leonardo da Vinci maali!)*

Johannese evangeeliumis on selgelt välja toodud ka autori suhe väikese kogukonna varahoidja Juudaga. Prantsuse ajaloolane Ernest Renan, kes on kirjutanud teose “Jeesuse elu”, ei usu, et Juudas võis oma õpetaja reeta saamahimust. Johannes üritab teha Juudast varast ja uskmatud, aga see on täiesti ebatõenäoline. Pigem võis Johannese sõnade taga aimata kadedust, mingit omavahelist tüli. Juudas oli ainus jünger, kes ei pärinenud Galileast. Ta pärines lõunast, Iskarioti külast Judeast, ja tundis end sõpruskonnas tulnukana. Kindlasti sai ta algselt Jeesuse poolt õrnema kohtlemise osaliseks, sest teised tundsid ju end Galileas kodus. Jeesuse eriline hoolitsus alaealise Johannese eest võis Juudast tõemeeli riivata. Nelja evangeeliumi ridade vahelt võib välja lugeda, et Sebedeuse pojad (Johannes ja Jaakobus) ja Peetrus olid Jeesuse usaldusisikud ning et väike Johannes oli ikka ja alati õpetaja kõrval.

Johannese evangeeliumi tugev külg on kindlasti see, et autor on loobunud Jeesuse ebausutavast põlvnemisest Taaveti soost ning ka ilmaletulekust Petlemma linnas. Johannes ei saanudki seda teha, sest tundis õpetajat väga lähedalt. Neljast evangelistist annab just Johannes meile kõige täpsemalt teada, mis juhtus tol saatuslikul neljapäeva õhtusöömaajal ning sellele järgneval ööl, kuid ka reede hommikul. Jeesuse arreteerimise hetkel jooksid kõik jüngrid laiali, üksnes Johannes ja Peetrus järgnesid vahistatud õpetajale ülempreestri maja hoovi. Siia jäid nad ka ööseks, et kuulda majateenijatelt, mis hoones toimub. Võib arvata, et Johannes annab üsna õigesti edasi jutuajamise tooni. Johannes oli ainus 12-st, kes seisis viimse hetkeni õpetaja ristipuu all. Johannes kirjutab:

Kui nüüd Jeesus nägi risti kõrval seismas oma ema ja jüngrit, keda ta armastas, siis ta ütles emale: „Naine, vaata, see on su poeg!” Seejärel ütles ta oma jüngrile: „Vaata, see on su ema!” Ja selsamal tunnil võttis jünger ta enda juurde.

Johannese raamatut on ehk kergem lugeda kui Matteuse evangeeliumi. Tekst on loetavam, stiil filigraansem ja poeetilisem. Ei puudu siingi samad ristiusu põhitõed, mis Matteuse raamatuski.

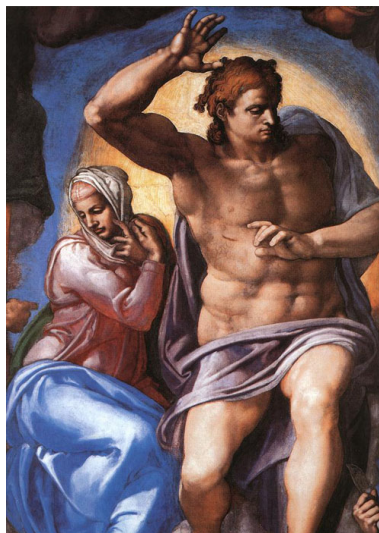
Kuid Johannese evangeeliumis ei moodusta nad üht tervikut, nagu *Mäejutus* konkreetselt ja lühidalt Jeesuse õpetuse olemuse kokku võtab.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Milline Jeesuse eluga seotud episood on Johannese evangeeliumis usutavam kui teistes evangeeliumides?
2. Jeesusel oli 12 jüngrit. Millist jüngrit Jeesus eelistas? Põhjenda!
3. Kuidas nimetab Johannes ennast oma evangeeliumis?
4. Kas sa tead Johannese isa nime? Mida sa veel temast tead?
5. Mida tead Johannese emast?
6. Kuidas kutsuti Peetrust enne kohtumist Jeesusega?
7. Mis keeles Jeesuse õpilased omavahel vestlesid?
8. Mis keeles on kirjutatud Johannese evangeelium? Miks just selles keeles?
9. Milline lind sümboliseerib pühapiltidel e. ikoonidel evangelist Johannest?
10. Millised eesti mehenimed on tuletatud apostel Johannese ja Ristija Johannese nimest?

APOKALÜPSIS = JOHANNENE ILMUTUSRAAMAT

Kreeka keeles tähendab sõna "apokalüpsis" ilmutust, nägemust. Kristliku maailma religiooses kirjanduses tarvitatakse seda sõna evangelist Johannesele omistatud Uue Testamendi viimase osa, nn. Johannese ilmutusraamatu kohta. Et see teos sisaldab ohtralt müstilisi ennustusi maailma lõpust, võib sõna "apokalüpsis" kasutada ülekantud tähenduses maailma lõpu kohta üldse. Omadussõna "apokalüptiline" võime pruukida kõiksugu salapärase, hukku ennustavate nähtuste kohta.

Michelangelo. Viimne kohtumõistmine. Sixtuse kabel. Vatikan. (NB! Ilusaim Kristus maalikunstis!)

Raske on pidada keeruka ilmutusraamatu autoriks sedasama meest, kes varem pani kirja Johannese evangeeliumi, mis on lüüriline lugu armastatud rahumeelsest õpetajast. Loeme siis meiegi, milline näeb välja Johannese ilmutusraamatu Jeesus:

Ma pöördusin ümber vaatama seda häält, kes rääkis minuga. Ja kui ma olin pöördunud, siis ma nägin seitset kuldlambijalga ning lambijalgade keskel kedagi, kes oli Inimese Poja sarnane ja kellel oli üll pikk kuub, võõtatud rinde alt kuldvööga. Aga tema pea ja juuksed olid valged nagu valge vill, nagu lumi, ning tema silmad nagu tuleleek, ning tema jalad olid vasemaagi sarnased, kui see on hõõguvas ahjus, ning tema hääl oli otsekui suurte vete kohin. Tal oli paremas käes seitse taevatähte ning tema suust välkus vahe¹ kaheteraline mõõk ning tema palged olid otsekui päike, kui see paistab oma väes. Kui ma teda nägin, langesin ma tema jalge ette nagu surnu.

Tõelise ulmeromaani mõõtmed võtab raamat siis, kui seesama Inimese poja sarnane olend ilmutusraamatu autorile oma trooni näitab:

Troonist tuli välja välke ja häält ja kõuemürinaid, ning seitse tulelampi oli põlemas trooni ees; need olid Jumala seitse vaimu. Trooni ees oli nagu klaasmeri, mägikristalli sarnane. Trooni keskpaigas ja trooni ümber oli neli olevust, täis silmi eest ja tagant. Esimene olevus oli lõvi sarnane ning teine olevus oli härja sarnane ning kolmandal olevusel olid palged nagu inimesel ning neljas olevus oli lendava kotka sarnane. Ning neil neljal olevusel oli igaihel kuus tiiba, ümberringi ja seest silmi täis, ning nad ei lakanud ööl ega päeval hüüdmast: "Püha, püha, püha on Issand Jumal, Kõigeväeline, kes oli ja kes on ja kes tuleb!"

Seejärel ilmuvad Jumala palge ette seitse inglit, kellele antakse seitse pasunat ning kästakse neid pasunaid järgemööda puhuma hakata.

Michelangelo. Viimne kohtumõistmine. Detailid. Sixtuse kabel. Vatikan. (NB! Esimesel pildil kujutab Michelangelo ennast!)

Esimese pasuna helide järel sajab taevast Maa peale rahet ja tuld. Selle õnnetuse tagajärjel hävib üks kolmandik meie planeedist sootuks. Teine pasun toob kaasa hiiglasliku vulkaanipurske, mille

tagajärjel kolmandik maailmamerest muutub vereks, hävivad kalad, meretaimed ja -loomad. Kolmas pasun põhjustab veelgi suurema katastroofi: meie planeet põrkab kokku ühe teise taevakehaga. Raamatu autor teab nimetada isegi õnnetust toova taevatähe nime: Koirohi. Neljanda ingli pasun hävitab osaliselt universumi, täpsemalt ühe kolmandiku Päikesest, ühe kolmandiku Kuust ja ühe kolmandiku tähtedest. Viies ingel saadab maa peale veel ühe hiigelmeteoriidi, mis vastu Maad põrgates tekitab siia tohutu augu, kust tuleb suitsu. Mis veelgi hirmsam – suitsust sünnib ilmatu hulk skorpione ning hobusesuuruseid rohutirtse. Kuid see pole veel kõik. Kuuenda ingli pasuna peale suundub Eufrati kallastelt tsiviliseeritud maailma suunas tulipunaseid, siniseid ja väävelkollaseid soomusrüüsid kandvate ratsanike armee, hävitades veel ühe kolmandiku maakera elanikest. Autor teab rääkida, et "hobustel on pead nagu lõvide pead ning nende suust tuleb välja tuld ja suitsu ja väävlit". Sõjaväe ratsanike arv on samuti teada ja see on "kakskümmend tuhat korda kümme tuhat".

Apokalüpsis Internetis.

Alles seitsmes pasun kuulutab Kristuse tagasitulekut maale, et mõista siin kohut surnute üle ning anda igaühele palk vastavalt eluajal sooritatud pattudele. Kohtumõistmine ei alga kohe. Esmalt tuleb jagu saada lohest (Saatanast) ning see tuhandeks aastaks ahelaisse panna. Tuhande aasta pärast tuleb Saatan korraks vabaks lasta, alles siis lükatakse ta lõplikult tule- ja väävlijärve. Nüüd algabki viimne kohtumõistmine ja ilmutusraamatu autor kirjeldab seda nii:

Ja ma nägin surnuid, suuri ja pisikesi, seisvat trooni ees, ning raamatud avati. Teine raamat avati, see on eluraamat. Ja surnute üle mõisteti kohut sedamööda, kuidas raamatuisse oli kirjutatud, nende tegude järgi... Keda iganes ei leitud olevat eluraamatusse kirjutatud, see visati tulejärve.

Ilmutusraamat lõpeb kirjeldusega uuest taevast ja uuest maast ning mis peamine – uuest Jeruusalemmast, "mille väravaid ei lukustata päeval, ent ööd seal ei olegi". Ja raamat (ühtlasi ka Uus Testament) lõpeb sõnadega: "Issanda Jeesuse arm olgu kõikidega! Aamen!" Raamatu autori

hoogne fantaasialend on loomulikult nakatanud ka kunstnikke. Suurim saksa kunstnik **Albrecht Dürer** (1471– 1528) on väga ilmekalt illustreerinud Johannese ilmutusraamatut. Kokku on tal 15 puulõiketehnikas graafilist lehte, mis tõendavad, et illustreerija fantaasia ei jää alla raamatu autori nägemustele. Paistab, et apokalüptilised meeleolud on eriti sobinud sakslastele. Tihti võib just Saksamaa sakraalehitiste seintel või altarimaalidel kohata ilmutusraamatu süngeid stseene.

a) Dürer. Apokalüpsis. Johannese ilmutusraamatu illustratsioon.

b) Viimne kohtumõistmine Autuni katedraali peaukse tūmpanonil.

Viimse kohtumõistmise temaatika oli populaarne ka Prantsusmaal. Paljude kirikute peauste kohal asuval dekoreeritud viilul, nn. tūmpanonil näeme kesksel kohal Jeesust, üks käsi üleval, haid hingi ühele ja halbu teisele poole jagamas. Nii on see romaani stiilis Autuni² katedraali puhul, nii on ka Pariisis Jumalaema kiriku keskse portaali kohal ning sama näeme ka Roueni³ katedraali ees seisatades. Kõik see pole võrreldav Michelangelo (1475 – 1564) freskoga "Viimne kohtupäev" Vatikani Sixtuse kabeli altariseinal. Selle suurteose kohta kirjutas eesti suurim kunstiajaloolane Voldemar Vaga: "Püüdes ilmeka, vägevalt suurejoonelise vormikõne poole, on Michelangelo siin juba renessansi kunstiideaali raamidest üle astunud; pildil valitseb vägivaldsuseni küündiv käsitusviis, mis esineb baroki eelaimusena. Kristus ei ole mitte majesteetlikus rahus trooniv Lunastaja, vaid nagu mingi Heraklese kehaehitusega paganausu jumal, kes patused leegitsevas vihas viimase hukatuse poole saadab." Lisagem veel, et Michelangelo töötas selle gigantse freskomaali kallal viis aastat. Kui neile lisada neli aastat, mis geniaalsel kunstnikul olid varem kulunud "Maailma loomise" stseenide maalimiseks sama kabeli lakke, saame kokku üheksa aastat, mille mees oma elust pühendas Sixtuse kabelile. Kui juhtute Rooma minema, käige kindlasti ära selles imelises religiooni- ja kunstipühamus.

Michelangelo. Viimne kohtumõistmine. Detail. Sixtuse kabel. Vatikan.

Sõna "apokalüpsis" on inglise ja prantsuse keeles identse kirja­pildiga: APOCALYPSE. Mõiste "viimne kohtumõistmine" on inglise keeles LAST JUDGEMENT, prantsuse keeles aga JUGEMENT DERNIER. Kunstiteoste puhul on mõisted "apokalüpsis" ja "viimne kohtumõistmine" tihti kasutusel sünonüümide­na.

¹**vahe** - terav, hästi lõikav; siit ka: **vahedalt** – teravalt

²**Autun** - loe: otö(n); linn Burgundias Prantsusmaal

³**Rouen** - loe: rua(n); linn Normandias Prantsusmaal

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Kust pärineb laensõna "apokalüpsis" ja mida see meie keele­pruugis tähendab?
2. Millist vastuolu näed Johannese evangeeliumi ja Johannese ilmutusraamatu vahel?
3. Kirjelda Inimese Poega Johannese ilmutusraamatu põhjal!
4. Milliseid katastroofe ennustab apostel Johannes oma ilmutusraamatus?
5. Millised nendest katastroofidest võiksid olla tõenäolised ja millised mitte?
6. Tuleta meelde, mis on tūmpanon.
7. Kuidas kujutati Jeesust kohut mõistmas keskaegsete kirikute tūmpanonil?
8. Kes saksa kunstnikest on illustreerinud Johannese ilmutusraamatut?
9. Kuidas kirjeldaksid Michelangelo kuulsat freskot Sixtuse kabeli seinal?
10. Milliseid piiblistseene maalis Michelangelo sama kabeli lakke?
11. Kas sa usud maailma lõppu? Põhjenda!
12. Kas sa usud, et ka teistel planeetidel võib olla elu? Põhjenda!
13. Johannese evangeeliumi autor on oma kirjeldustes väga lüüriline. Johannese ilmutusraamatu autor on aga oma olemuselt väga sünge. Mis võis autoriga (kui ikka tegu on sama autoriga) vahepeal juhtuda?
14. Kust pärineb sõna *Kristus* ja mida ta tähendab?